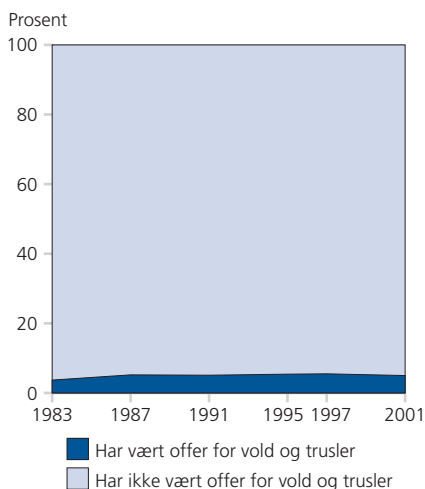

Vold og trusler i 20 år

Nesten 20 år og seks levekårsundersøkelser tilsier at i overkant av 5 prosent av den voksne befolkningen årlig blir utsatt for vold og trusler. Undersøkelsene viser også at andelen som er ofre for vold og trusler har vært svært stabil de siste 15 årene. Risikoen for å bli voldsoffer reduseres med stigende alder, og de unge er langt mer utsatt enn de eldre. Kvinner og personer som bor i de større byene er mest urolige for vold og trusler.

Reid J. Stene

Figur 1. Ofre for vold og trusler. LKU 1983-2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

I perioden mellom 1983 og 2001 har Statistisk sentralbyrå (SSB), gjennom sine levekårsundersøkelser (LKU), spurt hele 22 000 personer over 15 år om deres utsatthet for lovbrudd. De intervjuede har utgjort representative utvalg av den voksne befolkningen – og er blant annet spurt om de i løpet av de siste 12 månedene er blitt utsatt for:

- ... vold som førte til synlige merker eller kroppsskader?
- ... vold som ikke førte til synlige merker eller kroppsskader?
- ... trussel som var så alvorlig at du ble redd?

Den totale andelen av den norske befolkningen som oppgir at de har vært ofre for en eller flere voldelige handlinger eller trusler, er svært stabil de siste 18 årene. I de fem siste undersøkelsene har mellom 5,0 og 5,5 prosent av den voksne befolkningen vært ofre for vold eller trusler – eller både vold og trusler – i løpet av et år. Selv om undersøkelsen fra 1983 viser en noe lavere andel, kan vi ut fra levekårsundersøkelsene ikke si at volden i det norske samfunnet har økt i løpet av de to siste tiårene. At 2001-undersøkelsen har en lavere andel ofre enn de fire foregående, understreker dette.

Den svært stabile andelen selvrapportert utsatthet for vold og trusler, står i en sterk kontrast til det mediebildet vi er blitt presentert i løpet av de siste årene. Levekårsstatistikkene viser også en annen utvikling enn den vi kan lese ut av kriminalstatistikk basert på rettssystemets register. Fra den første statistikken over anmeldte lovbrudd i 1991, har antallet voldsforbrytelser (i forhold til innbyggertallet) økt med 65 prosent. I levekårsundersøkelsene finner vi ingen utvikling som tilnærmedesvis følger denne utviklingen i anmeldelser – snarere tvert om (jf. figur 2).

Det kan være mange årsaker til at de to kildene viser så stor forskjell. Utviklingen i den anmeldte voldskriminaliteten på begynnelsen av 1990-tallet er tidligere forklart med endringer i registreringen hos politiet og påtalemyndigheten (Olaussen 1995). Økningen i anmeldte voldslovbrudd i de siste årene er delvis forklart med en økt tilbøyelighet til å anmelde mindre alvorlige tilfeller av vold og trusler (Ellingsen 2001, Falck 2002, Estrada 2001). Det er minst to andre forklaringer på de ulike trendene vi ser ut fra levekårsundersøkelsene og kriminalstatistikkene: Noen spesielt utsatte grupper er ikke med i levekårsundersøkelsene (Ellingsen 2001), og en eventuell voldsøkning i disse gruppene vil derfor ikke bli fanget opp av undersøkelsene. Det er også mulig at dagens voldsofre utsettes for flere voldshandlinger enn det voldsofrene opplevde tidligere. I dag mangler vi imidlertid empiri for å kunne teste disse to forklaringene.

Unge menn og kvinner mest utsatt for vold

I de seks undersøkelsene er det gjennomsnittlig 1,5 prosent av befolkningen som har vært utsatt for vold som resulterte i synlige merker eller kroppsskader. Blant menn er det gjennomsnittlig 2 prosent – og blant kvinner 1 prosent – som hadde opplevd dette i løpet av det siste året. Som det fremgår av figur 3, som også inkluderer vold uten kroppsskader, er forskjellene mellom kjønnene svært liten i de to siste undersøkelsene – i 1997 og 2001. Størst forskjeller mellom kjønnene finner vi imidlertid i undersøkelsen før – i 1995.

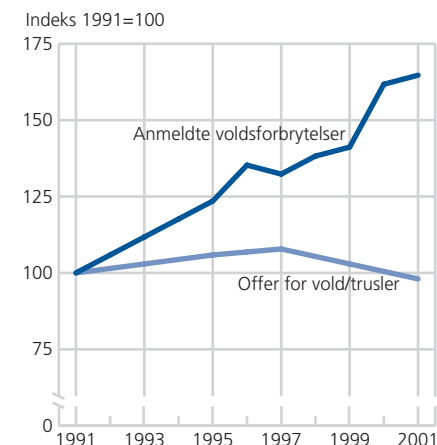
Selv om andelen blant menn er nesten dobbelt så stor som andelen blant kvinner i nesten hele perioden, gjør de to siste undersøkelsene det vanskelig å si generelt at menn er mer utsatt for vold enn kvinner. Ut fra både levekårsundersøkelsene og kriminalstatistikkene (Gundersen 2000) ser det imidlertid ut til at flere menn enn kvinner blir utsatt for den groveste volden.

Forskjeller i alder ser ut til å bety mer for utsattheten enn forskjeller i kjønn. Det er da de unge – spesielt mennene – som er mest utsatt. Ut fra gjennomsnittet i de seks undersøkelsene blir nesten 6 prosent av alle menn i alderen 16 til og med 24 år årlig utsatt for vold som medfører fysiske skader. Også blant kvinner er det de yngste som er mest utsatt for den mest alvorlige volden – og gjennomsnittlig blir mer enn 2,5 prosent av kvinner i alderen 16-24 år ofre for denne type mishandling i løpet av et år. Ser vi på alle som utsettes for vold, også de som ikke får fysiske kroppsskader, blir aldersforskjellene enda tydeligere. Levekårsundersøkelsene de siste 18 årene tilsier at nesten 10 prosent av alle unge menn, og drøyt 5 prosent av unge kvinner, årlig opplever å bli ofre for vold. I de eldre aldersgruppene er utsattheten betydelig mindre, og den reduseres med økende alder.

Mest vold i byer?

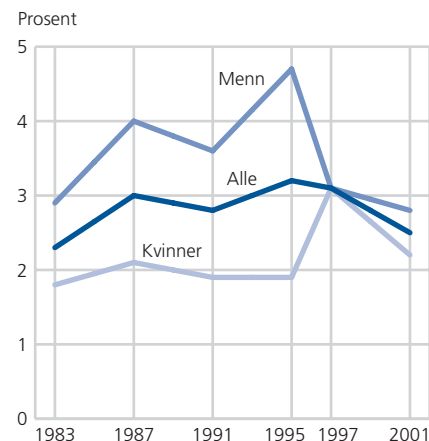
Ut fra internasjonale undersøkelser, hvor utsatthet for vold og trusler er kartlagt i ulike land, har grad av urbanitet en klar sammenheng med risikoen for vold. Jo mer urbant, jo større fare for å bli et voldsoffer. Denne sammenhengen er faktisk sterkere enn sammenhengen mellom utsatthet og hvilket land du bor i (Dolmén 2001). Men finner vi en slik sterk sammenheng i Norge?

Figur 2. Ofre for vold og trusler, og anmeldte voldsforbrytelser. 1991-2001. Indeks 1991=100

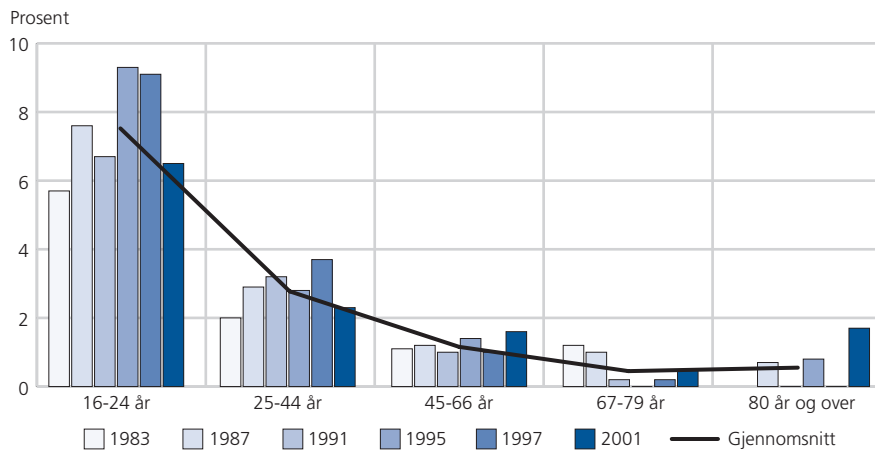
Kilde: Kriminalstatistikk 1991-2001 og Levekårsundersøkelsene 1991, 1995, 1997 og 2001.

Figur 3. Ofre for vold, etter kjønn. LKU 1983-2001. Prosent

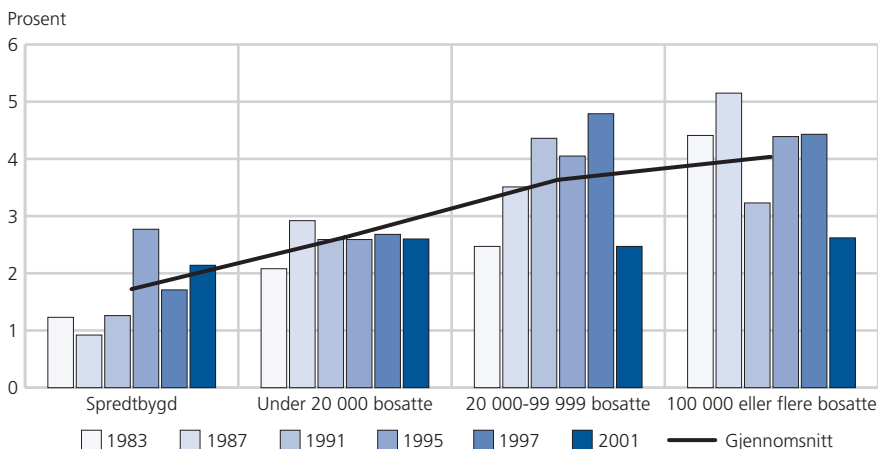
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 4. Ofre for vold, etter alder. LKU 1983-2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 5. Ofre for vold, etter bostedsstrøk. LKU 1983-2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Ser vi alle levekårsundersøkelsene samlet, er det en sammenheng mellom bostedsstrøk og utsatthet for vold. Ut fra gjennomsnittet for alle undersøkelsene, er det nesten tre ganger på stor sjanse for å bli utsatt for vold i våre største byer sammenlignet med de spredtbygde strøk. Forskjellene etter bosted er imidlertid ikke like stor og entydig som forskjellene etter alder. Undersøkelsene varierer både med hensyn til hvor store forskjellene er mellom de ulike bostedsstrøk, og hvilke steder som har den høyeste og laveste andel voldsofre. Fire av seks undersøkelser sier at de mest urbane stedene har høyest andel voldsofre. Det er imidlertid kun de to første undersøkelsene, fra 1980-tallet, som tilsier en betydelig høyere voldsrisiko i de største byene enn i de mellomstore byene. Resultatene fra den siste undersøkelsen er mest atypisk av alle undersøkelsene. I 2001 var det ingen betydelige forskjeller mellom de ulike bostedsstrøkene og sjansen for å bli et voldsoffer.

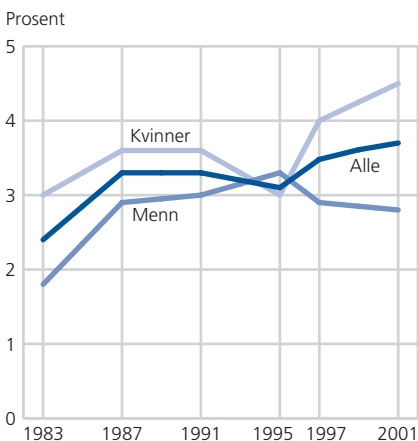
Trusler mot ungdom i byer

Det er omtrent like stor andel av den voksne befolkningen som oppgir at de i løpet av det siste året har blitt utsatt for trusler – som for vold. Gjennomsnittlig har det i de seks levekårsundersøkelsene vært i overkant av 3 prosent som hadde vært utsatt for så sterke trusler om vold at de ble redde. Andelen av befolkningen som er utsatt for trusler har også vært svært stabil de siste 15 årene – da den har variert mellom 3,1 og 3,7 prosent.

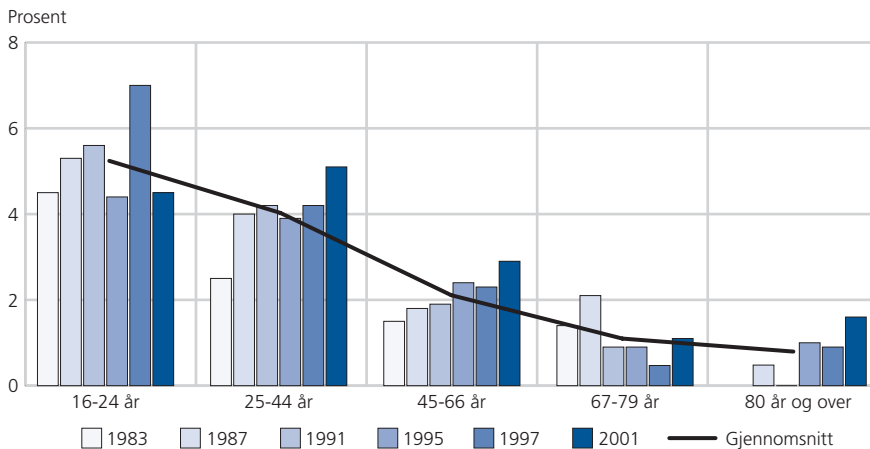
I fem av de seks undersøkelsene er det størst andel blant kvinner som oppgir at de har blitt utsatt for trusler. Forskjellene har ikke vært store, og gjennomsnittet av alle undersøkelsene tilsier at i underkant av 3 prosent menn og drøyt 3,5 prosent kvinner årlig opplever å bli truet med vold. Også blant de som har politianmeldt trusler de siste årene er det en noenlunde lik fordeling mellom kjønnene, men da noen flere menn enn kvinner (Gundersen 2000 og Politidirektoratet 2003).

Risikoen for å bli utsatt for trusler har en relativt klar sammenheng med alder, og det er blant de yngste – både for kvinner og menn – det er flest ofre. I fem av seks undersøkelser er det størst andel blant de yngste kvinnene. Gjennomsnittlig er det drøyt 5,5 prosent kvinner i alderen 16-24 år som utsettes for trusler om vold i løpet av et år. Tilsvarende andel blant menn i samme alder er i underkant av 5 prosent.

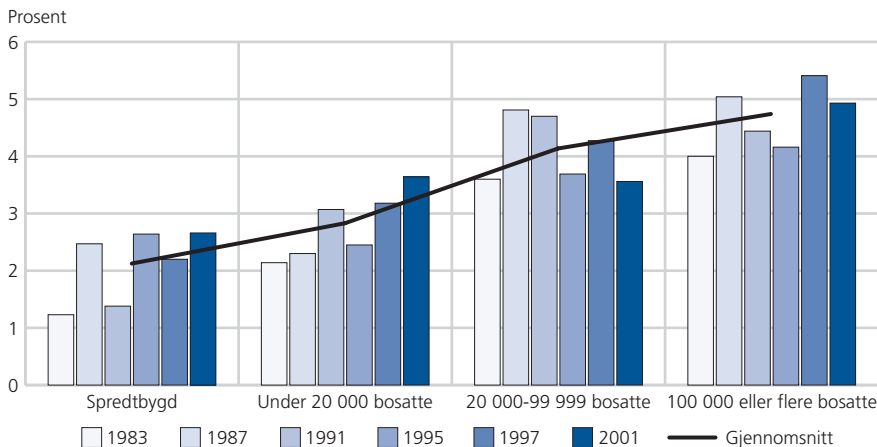
Figur 6. Ofre for trusler, etter kjønn. LKU 1983-2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 7. Ofre for trusler, etter alder. LKU 1983-2001. Prosent

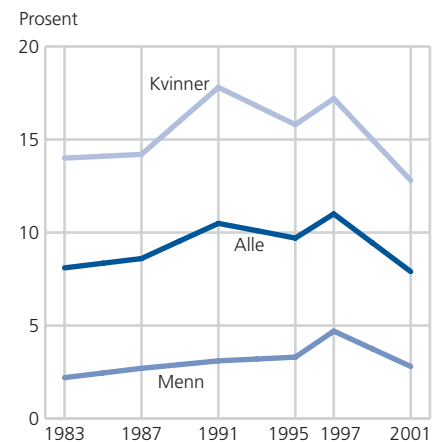
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 8. Ofre for trusler, etter bostedsstrøk. LKU 1983-2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

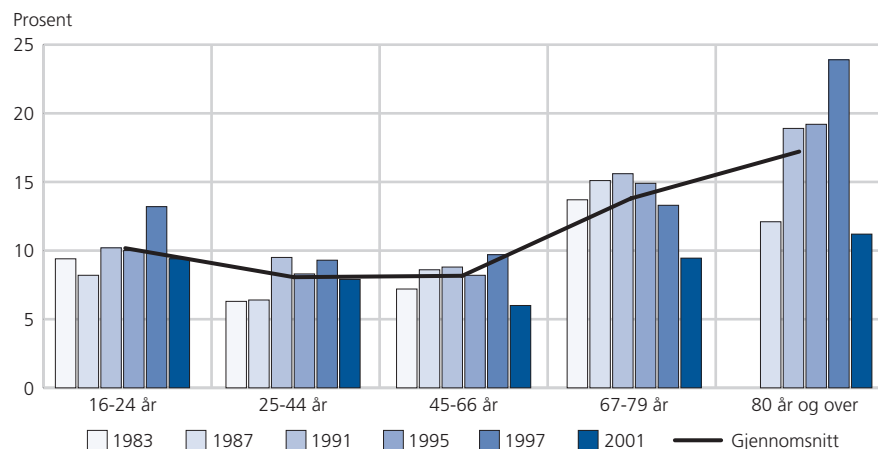
At risikoen for å bli truet med vold reduseres med stigende alder er en tendens vi finner i de fleste undersøkelsene. Sammenhengen er imidlertid ikke like sterk som sammenhengen mellom stigende alder og utsatthet for vold. Dette ser vi blant annet ved at andelen ofre for trusler er relativt høy i aldersgruppen 25-44 år både i 1995- og i 2001-undersøkelsen. Av figur 7 ser vi også at resultatene fra flere av undersøkelsene tilsier at utsattheten ikke nødvendigvis blir mindre etter pensjonsalderen.

De samlede resultatene fra undersøkelsene viser at utsattheten også for trusler har en sammenheng med hvor du bor. Tendensen er at jo mer tettbygd strøk du bor i, jo mer utsatt for trusler er du. Denne sammenhengen er ikke entydig i alle undersøkelsene, men ut fra gjennomsnittet er det nesten dobbelt så stor sjanse for å bli utsatt for trusler i de mellomstore og største byene enn i de mindre urbane strøk. I fire av undersøkelsene er det minst andel ofre for trusler i de mest spredtbygde strøk. I fem av seks undersøkelser er det størst andel utsatte i de største byene.

Figur 9. Urolig for vold og trusler i nærmiljø, etter kjønn. LKU 1983-2001. Prosent

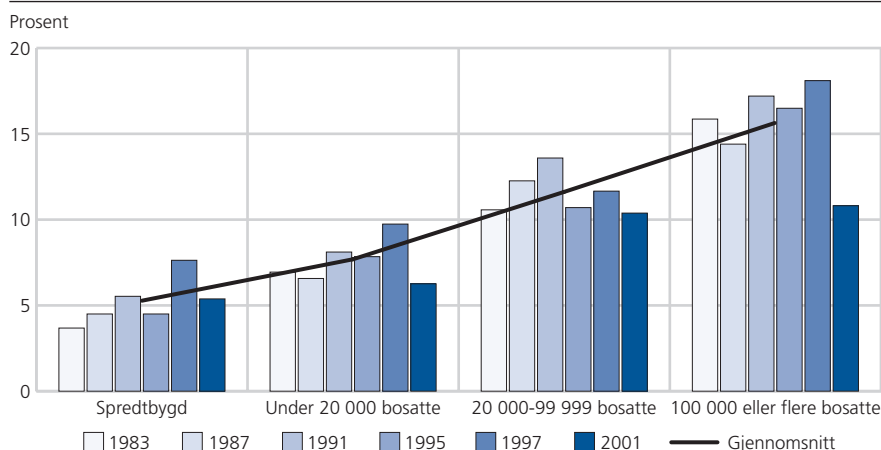
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 10. Urolig for vold og trusler i nærmiljø, etter alder. LKU 1983-2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 11. Urolig for vold og trusler i nærmiljø, etter bostedsstrøk. LKU 1983-2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Kvinner er mest urolige for vold og trusler

I tillegg til spørsmålene om utsattethet for vold og trusler, har det representative utvalget av den voksne befolkningen også blitt spurt følgende spørsmål:

- Har du den siste tiden vært urolig for å bli utsatt for vold eller trusler når du går ute alene her på stedet?

Det er betydelig flere som er engstelige for vold og trusler enn antallet som faktisk utsettes for denne type overgrep. Andelen av den voksne befolkningen som har vært svært eller noe urolig for å bli ofre for voldelige handlinger, har i de seks undersøkelsene variert mellom 11 og 8 prosent. Størst andel var det i 1997-undersøkelsen, mens nivået av frykt for vold i det norske samfunnet ser ut til å ha vært lavest i 2001 og på 1980-tallet (jf. figur 9). Gjennomsnittlig er det mer enn 9 prosent som i den siste tiden forut for intervjuet hadde opplevd frykt for vold eller trusler om vold.

Det er først og fremst kvinner som opplever frykt for vold. I alle undersøkelsene er det en langt større andel kvinner enn menn som oppgir at de har opplevd dette. Gjennomsnittlig for alle undersøkelsene er det drøyt 3 prosent av mennene og

over 15 prosent av kvinnene som har blitt svært eller noe urolig for å bli utsatt for vold eller trusler om vold på stedet der de bor.

Kjønn har langt mer å si for opplevelsen av uro for vold enn alder. I alle aldersgrupper er det en langt større andel urolige blant kvinner enn blant menn. Sammenhengen mellom utrygghet i nærmiljøet og alder er ikke helt entydig – selv om de fleste undersøkelsene sier at de eldre enn 66 år er mest urolige.

Blant menn har det vært ulike aldersgrupper som har vært mest urolig i de ulike undersøkelsene, og ser vi alle undersøkelsene samlet finner vi ikke store forskjeller. Blant de over 80 år er imidlertid den gjennomsnittlige andelen noe høyere enn blant de yngre. Også for kvinner er det en tendens til at en større andel av de eldste opplever frykt for vold. I gjennomsnitt er det mer enn hver femte kvinne over 66 år som hadde vært svært eller noe urolig for å bli utsatt for voldelige handlinger i nærmiljøet. I løpet av de siste årene ser det imidlertid ut til at de eldste opplever mindre frykt for vold, og

Tallene bak figurene

For de av leserne som ønsker å vite de eksakte grunnlagstallene som ligger bak figurene i denne artikkelen, henviser vi til web-versjonen av artikkelen og Samfunnsspeilet, se <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/>.

i 2001-undersøkelsen var det størst andel blant de yngste kvinnene. Hver femte kvinne i alderen 16-24 år oppgav i 2001 å ha vært svært eller noe urolig for vold eller trusler.

Jo mer urbant, jo større frykt

I alle de seks levekårsundersøkelsene finner vi en entydig sammenheng mellom bostedsstrøk og opplevelser av frykt for å bli utsatt for vold og trusler. Risikoen for å komme i situasjoner hvor du blir urolig for vold og trusler, er i alle undersøkelsene stigende med graden av urbanitet på stedet hvor du bor. Selv om nivået for de enkelte typer bosteder – og forskjellene mellom bostedsstrøkene – har variert noe, er sammenhengen svært tydelig. For eksempel er det i gjennomsnitt 5 prosent av de som bor i spredtbygde strøk, og mer enn 15 prosent av de som bor i tettsteder med mer enn 100 000 innbyggere, som opplever å bli redd for å bli utsatt for vold og trusler om vold.

Voldsbildet fra levekårsundersøkelsene

Det er usikkerheter knyttet til de enkelte resultatene fra de ulike levekårsundersøkelsene om vold og trusler. Ved å se alle seks undersøkelsene samlet, blir imidlertid sammenhengene testet på et langt større utvalg og over en lengre tidsperiode. Denne gjennomgangen av hovedresultatene fra undersøkelsene gir oss da rimelig sikre indikasjoner på at:

- Andelen av den voksne norske befolkningen som årlig blir ofre for vold eller trusler, har vært svært stabil i løpet av de siste 18 årene.
- Drøyt 5 prosent blir årlig utsatt for vold eller trusler.
- Under 2 prosent blir utsatt for voldelige handlinger som medfører skader eller merker på kroppen.
- Unge mennesker er aller mest utsatt for både vold og trusler, og risikoen for å bli offer blir mindre med stigende alder.
- Menn og kvinner er omtrent like utsatt for vold og trusler – men menn er i noe større grad utsatt for vold med fysiske skader, og kvinner er noe mer utsatt for trusler.
- Langt flere kvinner enn menn er redde for å bli utsatt for vold og trusler når de er ute på bostedet.
- Folk som bor i spredtbygde strøk er mindre utsatt for både vold og trusler – og er også i mindre grad urolig for å bli ofre.
- Risikoen for å oppleve situasjoner som gjør deg redd for vold og trusler, øker jo mer tettbygde strøk du bor i.

Referanser

Dolmén, Lars (2001): *Brottsligheten i olika länder*, BRÅ-rapport 2001:18, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, Sverige.

Ellingsen, Dag (2001): *Kriminalitet og rettsvesen 2001. 4. utgave*, Statistisk sentralbyrå.

Estrada, Felipe (2001): *Juvenile violence as a social problem. Trends, Media Attention and Societal Response*, i: *British Journal of Criminology*, vol. 41, s. 639-655.

Falck, Sturla (2001): *Barne- og ungdomskriminaliteten i Norge på nittitallet*, Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD), Oslo.

Gundersen, Frants (2000): *Innvandrere som ofre, i: Innvandrere og nordmenn som offer og gjerningsmenn*. Rapport 2000/18. Statistisk sentralbyrå.

Olaussen, Leif-Petter (1995): *Voldskriminalitetens utvikling de to siste tiårene*, i: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, s. 97-116, nr. 4 1995.

Politidirektoratet (2003): *Hvis du ikke... skal jeg knuse deg*, Rapport, Seksjon for analyse og forebygging, Januar 2003.

Statistisk sentralbyrå (2002): *Sosiale indikatorer 1980-2002, vedleggstabell 11.4: Kriminalitet*, i: *Samfunnsspeilet* nr. 4-5, 2002.

Statistisk sentralbyrå (2002): *Levekårsundersøkelsene 1983-2001*, jf. <http://www.ssb.no/emner/00/02/levstat/>